

КРИСТИНА ПЕЈКОВИЋ*
Филозофски факултет
Нови Сад

УДК 349.6:316.334.5
Прегледни рад
Примљен: 16.03.2018
Одобрен: 04.05.2018
Страна: 341-351

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ ПРИСТУП У СОЦИОЛОГИЈИ ОКРУЖЕЊА: ПРИМЕР ЕКОЛОШКЕ ИСТОРИЈЕ

Сажетак: Циљ овог рада јесте да укаже на важност сарадње социологије окружења са другим научним дисциплинама. У складу са тим, указано је на то да је теоријска основа ове дисциплине интердисциплинарног карактера зато што проучава однос друштва и окружења, као и последице које произилазе из оваквог односа који сам по себи јесте предмет проучавања различитих дисциплина, како друштвених тако и природних. Посебно је приказана еколошка историја која представља посебну дисциплину историје и бави се односом људске историје и животне средине. Овај однос проучава кроз примере уздицања и пропадања великих цивилизација, од Сумера до најразвијенијих земаља савременог доба, стављајући у фокус експлоатацију природних ресурса који представљају узрок напретка, али и пропасти многих друштава, уколико су потребе становништва надмашиле количину расположивих ресурса. Теоријска основа еколошке историје захтева сазнања из других друштвених (посебно историје) и природних научних области.

Кључне речи: еколошки проблеми, предмет изучавања, социологија окружења, еколошка историја, теоријска основа

Увод: интердисциплинарни приступ

Кроз историју, у тежњи да побољша квалитет живота, човек је употребљавао природне ресурсе и на тај начин пореметио равнотежу у природи, па се данас суочава са низом еколошких проблема. Седамдесетих година прошлог века стручњаци попут биолога, еколога и урбаниста указали на озбиљност ситуације када су у питању проблеми са којима се суочава човечанство који се највише односе на повећање становништва или демографску експанзију, нарушавање равнотеже између човека и биосфере, и на загађеност околине. Стога, еколошки проблеми представљају велики део фокуса светске политике савременог доба.

* pejkovick@yahoo.com

Еколошки проблеми су непосредно повезани са друштвеним системима и друштеном свешћу, тако да све више постају предмет интересовања социолога и то је утицало на појаву социологије окружења. Заправо, еколошки проблеми представљају покретач дисциплине социологије окружења, као и извор полемика унутар овог поља истраживања. Према Ханигену (John Hannigan), теоријска основа социологије окружења фокусирана је на две врсте проблема: последица које су изазване нарушавањем природе и подизањем свести о важности окружења (Hannigan, 1997: 13).

Проблематика дисциплине социологије окружења указује на ширину предмета и проблема које она пручава и којима се бави, стога је за њен даљи развој неопходна сарадња са другим научним дисциплинама. Флуидност и отвореност дисциплине ка другим наукама представља најефикаснији начин за разумевање динамике социо-еколошких система и проблема, посебно у 21 веку.

Однос друштава према природи представља добру полазну основу за разумевање функционисања живог света на земљи и за разумевање основе социологије окружења (Пушић, 2014: 21). Данлап и Катон (Riley Dunlap, William Catton) у свом тексту *Социологија окружења* разматрају одређена питања како би објаснили шта појаву социологије окружења која представља релативно младу дисциплину карактерише и одређује као посебну област изучавања. У складу са тим, сматрају да је настанак дисциплине социологије окружења обележен прихватањем чињенице да физичко окружење може да утиче на људско понашање и обрнуто. Заправо, прихватање ове чињенице да су „варијабле везане за окружење значајне за социолошка истраживања представља кључан фактор за издвајање социологије окружење као посебне научне дисциплине (Данлап и Катон, 2014: 64).

У складу са наведеним задатак социологије окружења јесте да открије, објасни и разуме међуоднос и сложеност функционисања међувеза друштава и природе, као и узрочно-последични ток овог односа који је „састављен од чињеница економске, еколошке, политичке, техничко-технолошке, религијске и културно генетичке природе“ (Пушић, 2014: 13). Из наведеног закључује се да сазнања којима тежи социологија окружења јесу интердисциплинарне природе, као и сам њен предмет изучавања.

Многа теоријска и методозна питања социологије окружења захтевају сарадњу са сродним дисциплинама попут економије окружења и антропологије окружења и тако даље. Последњих година социологију окружења све више карактерише интердисциплинарност, зато што су еколошки проблеми међусобно повезани и веома комплексни за решавање. Један од таквих проблема јесте проблем одрживог развоја, где постоје различите дефиниције одрживости у зависности од научне дисциплине и струке која се бави овим проблемом. Према Пушићу, одрживост представља „систем идеја у којем се решења за неко боље друштво налазе у препознавању друштвених узрока и друштвених последица свих људских активности“ (Пушић, 2014: 56). Такође, сматра да је једностивени концепт одрживог развоја могуће постићи једино ако се постигне сагласност између основних токова који чине његов концептуални

оквир, а то су економски, политички (институционални), технолошки, социјални, еколошки и културни (Пушић, 2001). Тако да овакав један проблем који је заступљен у социологији окружења указује на важност употребе сазнања из различитих научних дисциплина и области.

Дакле, еколошка питања не могу да се посматрају као издвојени проблеми, него су и те како зависни од људских друштава и људске историје. Људска историја, такође, не може да се посматра као издвојен проблем, него је зависна од сложених природних процеса, биолошких, хемијских и физичких. Људска друштва, системи и обрасци понашања обликовани су кроз историју окружењем које је такође обликовано људским делањем, а у основи ових процеса јесте употреба, располагање и потрошња природних ресурса.

Све наведено представља увод за приказ еколошке историје која представља интердисциплинарну тежњу у проучавању односа људске историје и окружења. Њени корени налазе се у географским записима и доприносима из различитих научних дисциплина и поља као што су антропологија, екологија, еколошка економија, филозофија окружења и друго. Географски записи имају велики допринос овом пољу зато што приказују људски поглед на окружење, као и начин разумевања природе и окружења (Pawson and Christensen, 2015: 2).

Еколошка историја се појавила и као реакција на друштвено-еколошке покрете седамдесетих година двадесетог века, на шта су веома утицала сазнања из социологије окружења (Padua, 2010: 82).

Значај еколошке историје за социологију окружења и могућности сарадње

Историја Ускршњег острва није повезана са изгубљеним цивилизацијама и езотеричним знањима. Она је упечатљив пример зависности људског друштва од животне средине и последица непоправљиве штете која јој је нанета. То је прича о људима који су на веома ограниченој сировинској бази створили једно од најнапреднијих друштава у свету, имајући на уму технологију која им је била на располагању. Ипак, захтеви које су поставили пред животну средину били су огромни и када она више није могла да поднесе тај притисак, заједница која је корак по корак стварана током хиљаду година урушила се заједно са њом. [Ponting 2009: 12]

Због природе предмета социологије окружења неопходна је сарадња са другим наукама и дисциплинама које су засноване на интердисциплинарним сазнањима.

Међу оваквим дисциплинама јесте *еколошка историја* која истражује однос људске историје и окружења на примерима развоја великих цивилизација. У овим дугорочним анализама акценат је стављен на употребу ресурса уз помоћ којих су се различите цивилизације развијале и након чега су пропале, уколико су потребе становништва надмашиле количину расположивих ресурса (види Ponting, 2009)¹. Другим речима, еколошка историја представља

¹ У овом раду употребљен је назив *еколошка историја* као превод од назива *environmental history* који је употребљен у странијој литератури. Превод би могао бити и *историја окружења*, али због

историјску дисциплину која се бави проучавањем односа између човека и природног окружења кроз време. Као и друге историјске дисциплине, еколошка историја је фокусирана на одређене временске периоде, географска подручја и „кључне теме“, а карактерише је интердисциплинарност у којој се комбинују сазнања из хуманистичких и природних наука (види MacEachern and Turkel, 2009). За разлику од других историјских дисциплина, еколошка историја наглашава активну улогу окружења у обликовању друштва кроз историју.

Ова дисциплина појавила се са еколошким покретима 1960-тих и 1970-тих година у Сједињеним Америчким Државама. Први Светски конгрес у области еколошке историје одржан је 2009. године у Копенхагену у Данској. Овај конгрес био је посвећен проучавању „историјског односа човека и животне средине током времена“ (Pawson and Christensen, 2015: 2).

Први курс под називом „Еколошка историја“ појавио се 1972. године на Универзитету у Санта Барбари у Калифорнији. Творац овог курса био је културни историчар Родерик Неш (Roderick Nash) који се сматра и за творца назива ове дисциплине. Према њему, овај курс настао је као одговор на „плач друштвене одговорности“ према животној средини (Padua, 2010: 81). Неш је тврдио да је еколошка историја нова левичарска дисциплина, зато што је основни предмет њеног истраживања експлоатисање саме планете Земље и живог света (види Nash, 1972). Лево оријентисани друштвени научници се углавном баве настанком друштвених сукоба и капиталистичких неједнакости, а еколошки историчари залазе још дубље у ову тематику, бавећи се утицајем окружења на светску политику, објашњавајући како капиталистичка и друга уређења деградирају екосистем и обрнуто (Mosley, 2006: 920).

Један од зачетника еколошке историје јесте и Доналд Ворстер (Donald Worster) који је у својим студијама покушао да објасни улогу природе у животима људи, настојећи да покаже како је људска акција испреплетена са променама у окружењу. Према њему предмет еколошке историје чине три компоненте. Прва се односи на природу и њену промену током времена, укључујући физички утицај човека на воду, земљу, атмосферу и биосферу. Друга компонента односи се на начине на које људи употребљавају природу и последице изазване повећањем популације, као и еколошке ефекте изазване технологијом и променом образаца производње и потрошње. Ту спадају и теме попут „преласка са ловачко-скупљачког начина живота на пољопривредни у неолитској револуцији“, затим „последнице колонизације и индустријске и технолошке револуције“. И коначно, трећа компонента коју еколошки историчари проучавају односи се на начине разумевања природе од стране људи. Ови начини разумевања јесу ставови, уверења и вредности људи према природи, а манифестују се у облику митова, религије и науке о окружењу (види Worster, 1988).

За разлику од друштвених историчара који су стављали акценат на политичку димензију и бавили се различитим покретима, еколошки историчари појавили су се као реакција на еколошке покрете. Три деценије касније ове две дисциплине успеле су да развију интердисциплинарни сарадњу. Историјска

буквалне конотације није употребљен, зато што се у овом приступу не говори искључиво о историји окружења, него уопштено о историјском односу човека према окружењу.

истраживања која покушавају да објасне сложеност односа између људи и окружења садрже четири нивоа: (1) разумевање динамике природних екосистема у времену, (2) испитивање интеракције природе и друштвено-економске димензије која укључује технологију, (3) истраживање политике и планирања у вези са окружењем и (4) испитивање промена културних вредности и веровања у вези са природом. Интердисциплинарни карактер историје окружења захтева нов начин прикупљања података, тако да писани извори нису довољна база података и веома је битно посматрање самог окружења на основу чега се могу утврдити степени загађења воде, ваздуха, земљишта и тако даље (Mosley, 2006: 916–917).

Један од пионира ове дисциплине јесте и Алан Тејлор (Alan Taylor) који је скренуо пажњу друштвеним историчарима на еколошке проблеме, и у свом раду „Природне неједнакости“ представио седам тачака у којима су ове две дисциплине компатибилне и потпомажу једна другу. Прво, неједнакост расподеле ресурса као еколошки проблем протеже се кроз целу историју, а проучавају га и друштвени и еколошки историчари. Друго, и еколошки и друштвени историчари отворени су за интердисциплинарне методе и технике. Треће, захтевају иновативност приликом употребе изворних материјала и података. Четврто, карактерише их преокупација са оним што је занемарено у историји. Пето, усмерени су на дугорочне процесе више него на краткорочне догађаје. Шесто, и за анализу еколошких проблема и за историјску анализу употребљавају се локалне и територијално одређене студије случаја (види Taylor, 1996). Дакле, све друштвено-хуманистичке науке поседују историјску димензију, стога је пожељно да се ослањају на историјска сазнања и историјске податке. Еколошка историја представља производ свести историчара о међуутицају друштва и окружења, као и о важности еколошких последица које су произашле из овог односа током времена.

Деведесетих година, историчари Хобсбаум (Eric Hobsbawm) и Томпсон (Edward Palmer Thompson) скретали су пажњу на ризик од еколошке катастрофе као највеће опасности по човечанство у скорој будућности (види Hobsbawm, 1944; Thompson, 1993). Међутим њихове идеје нису много разрађиване од стране других аутора, иако један од највећих изазова и захтева савременог доба јесу претње од еколошке катастрофе и из тог разлога би друштвени научници требали да се позабаве првенствено еколошком историјом и начинима на које су људи утицали на еколошке промене (Haluza-Delay and Davidson, 2008: 631).

Комбинација еколошких и историјских података омогућава посматрање у оквиру периодизација и природних циклуса, а не толико у оквиру класичних политичких концепата, на шта указује Симонсов рад (Gordon Simmons) „Еколошка историја у Великој Британији“, у којем се бави еколошком историјом у Великој Британији анализирајући период од 10000 година и упоређујући друштвене и еколошке промене. Након пионирског Симонсовог рада, многи аутори почели су да употребљавају државе-нације као предмете својих анализа и истраживања, комбинујући историјске и еколошке емпиријске податке (види Simmons, 2001).

Историјске студије које проучавају комплексност односа окружења и друштвеног живота постоје на више нивоа, од микро до макро. На глобалном и транснационалном нивоу основна тема проучавања јесте неједнака расподела моћи у оквиру империјалистичке еколошке историје. Такође, социолози Халуза (Randolph Haluza-Delay) и Дејвидсон (Debra Davidson) покушали су да створе теоријски оквир за издвајање социо-еколошких система који функционишу у оквиру хијерархије локалних, регионалних и глобалних скала (Haluza-Delay and Davidson, 2008: 631). Последњих година фокус еколошких научника померио се са локалне на регионлане и са регионалне на глобалну скалу посматрања, бавећи се заштитом дивљих животиња и урбаним загађењима која захтевају глобални оквир посматрања (Франк, 1997; Мау, 2005).

Макро скале су веома заступљене у еколошкој историји и карактерише их ограничена способност испитивања локалних културних и еколошких особености. Сложеност проблема који преовладавају у 21. веку најбоље се уочава на мањим локалним или регионалним скалама које осликавају специфичне заједнице са посебним окружењима. Мезо и микроскале усмерене су на различите руралне или урбане екосистеме и углавном се односе на детаљне студије случаја, упоредну анализу и начине на које се друштва и окружења обликују међусобно (Mosley, 2006: 921).

У друштвеној и еколошкој историји локално оријентисане студије случаја представљају главну основу тестирања и иновативних идеја, као и материјал за развој великих друштвено-еколошких теорија. У складу са тим, као пример локално оријентисане комбинације друштвене и еколошке историје може се узети Мозлијев (Stephen Mosley) рад „Димњаци света“ у коме је приказао проблем урбано индустријске загађености у деветнаестом веку у британском граду Манчестеру, једном од пионирских градова индустријске револуције. Иако је радничка класа највише трпела последице загађења, важно је напоменути да је она и активно учествовала у производњи тог загађења. Посматрања одигравања процеса загађења на локалном нивоу, указује на који начин људи схватају и доживљавају окружење. Однос људи према окружењу утиче њихове изборе и активности које доприносе загађењу, као и начине на које људи мењају окружења (види Mosley, 2001).

Ширење литературе о еколошком утицају на империјализам повезује европску историју са америчком, афричком, аустралијском, азијском и остатком света на један иновативан начин. Колумбова експедиција од 1492. године и европски империјализам представљају основну тему експлоатације људи и деградације животне средине. У складу са тим апокалиптички настројене школе еколошке историје прикупиле су документе о разажућим ефектима на еколошку и друштвену средину који су проурзоковани империјалистичким тежњама за оснивањем робовласничких система и монополима над пољопривредним плантажама. Алфред Крозби (Alfred Crosby) је у делу *Еколошки империјализам* представио европски империјализам и супростављање робовласничком систему од стране становништва Канарских острва и Мадерије у петнаестом веку које се касније проширило и на Карипска острва, Северну и Јужну Америку (види Crosby, 1986).

Сарадња еколошке историје и природних наука отворила је питања која се тичу демаркационе тачке између културе и природе тј. шта их раздваја или да ли уопште постоји разлика; затим шта раздваја науку од историје и тако даље. Заправо овакав интердисциплинарни карактер историје окружења утицао је на то да се веома брзо институционализује као посебна дисциплина, иако представља релативно младо научно поље истраживања. Постоје две организације које су утицале на институционализацију ове дисциплине, веома су повезане и координишу еколошком историјом. Ове организације су *Америчко друштво за еколошку историју* које је основано 1976. године и броји преко 1000 чланова и *Европско друштво за еколошку историју* основано 1999. године и има око 425 чланова. Ове организације размењују идеје и податке, организују дискусије и тестирају нове идеје. Алфред Крозби их упоређује са сектама због снажне унутаргрупне повезаности и комуникације (Crosby, 1995). Како еколошка историја представља затворено научно поље и у односу према еколошким наукама, јасно је због чега је занемарена од стране друштвених историчара. Истовремено, еколошки историчари су превише скептични у односу према друштвеној историји, критикујући њен антропоцентричан карактер. Иако постоје извесне несагласности између друштвених и еколошких историчара, несумњиво је да друштвени историчари могу понудити знатан допринос еколошкој историји (Crosby 2006, 918–919).

Растућа интеракција између природних наука и еколошке историје произвела је мноштво повезница између културе и природе откривајући различите начине на које реке, планине, шуме, животиње и клима представљају кокреаторе друштвених историја. Стога се концепти из природних наука употребљавају као метафоре у истраживању окружења. На пример, концепт *метаболизам* који је преузет из биологије, урбани историчари окружења као Џол Тар (види Joel Tarr, 2002) користили су како би описали везу између села и града. Он је градове упоређивао за организмима као што су паразити који да би опстали користе *инпуте* попут чистог ваздуха, свеже воде, здраве хране, грађевинског материјала и фосилних горива, а затим као *аутпут* избацују сав произведен штетни отпад.

Истраживања протока и потрошње ресурса и њихов утицај на урбану средину доживљавају знатан пораст након Индустријске револуције. На ово су највише утицале анализе градова попут Манчестера, Питсбурга и Чикага (Mosley, 2006: 917; Tarr, 2002). Случајеви деградације животне средине настају као последица криза у државама или због ширења држава, и зато се проблему политичких сукоба поклања пажња у наукама које се баве окружењем. У последњих неколико деценија, геополитичка ситуација и сукоби повезани су са еколошким условима и исцрпљивањем природних ресурса, што све представља случајеве који су релевантни за анализу социологије окружења, али и еколошке историје. А посебно погодни за социолошку анализу јесу начини на које државе реагују на случајеве деградације животне средине, као и њихова ефикасност у томе. Да би се ови напори унапредили социолози би требало да логичирају емпиријске случајеве у оквиру државне теорије, као и да опишу границе и потенцијале одлучивања о животној средини на локалном, национално-државном и интернационалном нивоу (Haluzá-Delay and Davidson, 2008).

Најшире речено, еколошка историја и социологија окружења проучавају однос друштва и окружења. Разумевање овог односа јесте комплексан проблем и захтева сазнања из различитих наука и дисциплина. Оно што социологија окружења може да понуди еколошкој историји јесу сазнања о разумевању окружења од стране људи. Док еколошка историја може социологији окружења да понуди дугорочан преглед еколошких промена и њихов утицај на окружење. Дакле, сазнања ове две дисциплине су компатибилна и потребно је комбиновати их како би се на прави начин могле сагледати промене социоеколошког система и еколошки проблеми који се манифестују на друштвене проблеме и обрнута.

Појава друштвених покрета у вези са заштитом животне средине и свест о окружењу 1970-тих година има веома снажан уплив у социолошку теорију. Ови догађаји инспирисали су многе колективне акције, као и јавне политике од локалног до глобалног нивоа (Padua, 2010: 82). Комбинација сазнања из социологије окружења и еколошке историје може да понуди веома комплетну теорију о међуутицају окружења и друштва. Еколошка историја је више фокусирана на материјалне промене у окружењу које се највише односе на расположивост и експлоатацију ресурса од стране људи кроз време. Ова сазнања могу бити од користи социолозима окружења јер нуде дугорочан преглед ових промена и начине на које су не обликовале друштвени живот. Сазнања из социологије окружења допуњују еколошку историју, тако што нуде објашњења друштвеног разумевања окружења заокруженог веровањима, обичајима и различитим друштвеним нормама које су произвеле одређене последице по окружење. Такође, велика предност еколошке историје јесте дугорочно сагледавање еколошких промена које представља велику „базу емпиријских података“ која може користити социологији окружења.

Како је еколошка историја млада дисциплина, постоји још много простора за даљи развој. Истраживања ове дисциплине првенствено су усмерена на изучавање територијално одређених јединица кроз време, што се на почетку односило на цивилизације и царства. У савременом добу погодна тло за њено изучавање свакако представљају градови који су све више насељени и у њима су сконцентрисани ресурси, а и загађења као узроци већине еколошких проблема.

Закључак

Еколошки проблеми се гомилају, а највећи узрок томе јесте немарност и неосвешћеност људских друштава о многобројним последицама које савремени начин живота оставља на планету Земљу. Ширина и опсег оваквих проблема представљају највећу потпору за епистемолошку основу социологије окружења која представља јединствену синтезу сазнања о односу окружења и друштвеног делања.

И сама чињеница да социологија окружења проучава однос људских друштава и окружења указује на то да је за њено развијање потребна сарадња

између различитих дисциплина зато што еколошки проблеми првенствено представљају основу проучавања природних наука, а друштвено делање хуманистичких наука, поготово друштвених.

Из тог разлога и јесте основна тема рада значај интердисциплинарног приступа у социологији окружења и могућности за њену сарадњу са другим научним дисциплинама, посебно еколошком историјом, зато што однос људских друштава и окружења представља дугорочан узрочно-последични однос који се најбоље може сагледати кроз историју. Такође, у раду је акценат стављен на еколошку историју као најпогоднију синтезу дисциплина зато што се посебно фокусира на временску димензију у својим анализама која је у већој или мањој мери изостављена у другим приступима.

Еколошка историја поседује најшири теоријски захват ослањајући се посебно на историјска сазнања и дугорочно посматрање односа друштава и окружења. Еколошки историчари су посебно заинтересовани за територијално одређене анализе, али посматране кроз дуг временски период. Ова чињеница указује на то да еколошка историја поседује можда напрецизнији метод изучавања међу приступима у социологији окружења, неизостављајући ни једну димензију проучавања. Метод изучавања еколошких промена које су типичне за одређена подручја пружа податке који су затим погодни за компаративну анализу оваквих промена на различитим подручјима.

Овакав приступ представља спознају да човечанство није само друштвена конструкција у облику језика и симбола, него је и производ акције људских друштава која остављају последице на окружење и материјално трансформишу природу.

Основни проблем који се сагледава кроз еколошку историју јесте и употреба ресурса и начини на која су окружења обликовала људска друштва и обрнуто. Оно што представља највећу предност ове дисциплине јесте то што еколошке проблеме поставља у различите контексте и не посматра их као издвојене. Они су производ дугорчних природних промена и друштвеног делања. Такође, како тврди Понтинг: „људска историја се не може посматрати у вакууму. Сва људска друштва су била, а и данас су, зависна од сложених узајамних физичких, хемијских и биолошких процеса“ (Ponting, 2009: 19) и стога се не могу посматрати као издвојени проблеми.

Литература:

1. Crosby, A. W. (1986). *Ecological Imperialism; The Biological Expansion of Europe, 900–1900*. New York: Cambridge University Press.
2. Crosby, A. W. (1995). *The Past and Present of Environmental History*. *American Historical Review*, 100 (4): 1177–1189.
3. Danlap, R. E. i V. R. Jr. Katon (2014). *Sociologija okruženja*. U: Lj. Pušić (ur.) *Sociologija okruženja: sociološka hrestomatija*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
4. Frank, D. J. (1997). *Science, nature and the globalization of the environment, 1870–1990*. *Social Forces*, 76: 409–435.

5. Haluza-Delay, R. and D. Davidson. (2008). The Environment and a Globalizing Sociology. *Canadian Journal of Sociology*, 3 (33).
6. Hannigan, J. (1997). *Environmental Sociology: a Social Constructionist Perspective*. Routledge, London.
7. Hobsbawm, E. (1994). *The Age of Extremes. 1914 –1991*. London: Abacus.
8. May, E. (2005). The environment: from local to global in a cosmic blink of 25 years. *Policy Options*, March-April: 66–71.
9. MacEachern, A. and W. J. Turkel (eds) (2009). *Method & Meaning in Canadian Environmental History*. Toronto: Nelson Education.
10. Mosley, S. (2001). *The Chimney of the World: A History of Smoke Pollution in Victorian and Edwardian Manchester*. New York: Cambridge University Press.
11. Mosley, S. (2006). Common ground: integrating social and environmental history. *Journal of Social History*.
12. Nash, R. (1972). American environmental history: a new teaching frontier. *Pacific History Review*, 41 (3): 362–372.
13. Padua, J. A. (2010). „The theoretical foundations of environmental history“, *Estudos Avancados* 24 (68): 81–100.
14. Pawson, E. and A. A. Christensen (2015). „Environmental history“. In: D. Richardson, N. Castree, M. F. Goodchild, A. L. Kobayashi, W. Liu and R. Marston (eds.), *The International Encyclopedia of Geography: People, the Earth, Environment and Technology*. Wiley-Blackwell.
15. Ponting, K. (2009). *Ekološka istorija sveta. Odiseja*.
16. Pušić, Lj. (2001). *Održivi grad: ka jednoj sociologiji okruženja*. Beograd: Slobodan Mašić.
17. Pušić, Lj. (2014) (prir.). *Sociologija okruženja, Sociološka hrestomatija*. Novi sad: Mediterranean Publishing.
18. Simmons, G. (2001). *An Environmental History of Great Britain; From 10,000 Years Ago to the Present*. Edinburgh: Edingurgh University Press.
19. Taylor, A. (1996). Unnatural inequalities: social and environmental histories. *Environmental History*, 1: 6–19.
20. Tarr, J. A. (2002). The metabolism of the industrial city: the case of Pittsburgh. *Journal of Urban History*, 28: 511–45.
21. Thompson, E. P. (1993). *Customs in Common: Studies in Traditional Popular Culture*. New York: New Press.
22. Worster, D. (1988). *The Ends of the Earth: Perspectives on Modern Environmental History*. New York: Cambridge University Press.

AN INTERDISCIPLINARY APPROACH TO ENVIRONMENTAL SOCIOLOGY: AN EXAMPLE OF ENVIRONMENTAL HISTORY

Summary: The aim of this paper is to point out the importance of cooperation of the environmental sociology with other disciplines. Accordingly, it is pointed out that the theoretical basis of this discipline is interdisciplinary because it studies the relationship between society and the environment, as well as the consequences arising from that relationship, which in itself is the subject of studying various disciplines, both socially and natural. Particularly, it is shown environmental history that represents a special discipline of history and deals with the relationship between human history and the environment. This relationship is studied through examples of the rise and decay of large civilizations, from

Sumera to the most developed countries of the modern era, developed through the exploitation of natural resources that also represent the cause of the collapse of many societies, if the needs of the population outperformed the amount of resources available. The theoretical basis of environmental history requires knowledge from other social (especially history) and natural fields of sciens.

Key words: environmental problems, subject of study, environmental sociology, environmental history, theoretical basis

